

שֶׁכֶן בְּמִרוּמַיִם

ספר נתיבות עולם ב - נתיב אהבת ריע - פרק א

- 1 בספר משלי (כ"ז) ריעך וריע אביך אל תעזוב ובית אחיך אל תבא ביום אֵינְךָ (איזו) טוב שכן קרוב מאח רחוק.
- 8 ואמר אחי"כ טוב שכן קרוב מאח רחוק, ור"ל אף כי בשכנים לא היה הקירוב הזה שאין השכן בא להיות שכן אליו ולבקש החבור אליו, ועם כל זה שייך אצל שכן קרוב, דסוף סוף יש להם קירוב כאשר הם שכנים ביחד.
- 9 אבל האח אין חבור שלהם מתחברים כי יקרא אח בין שהוא קרוב ובין שהוא רחוק ולא כן השכן כי לא נקרא שכן רק אם הוא קרוב ומפני כך השכן הוא יותר טוב.
- 10 ומה שאמר וריע אביך אל תעזוב יש לפרש כמשמעו שהוא ריע אביו בלבד, ואף כי ריע אביו לא נתחבר אליו מכל מקום לאביו נתחבר וזה יותר מן חבור האחים שלא היה שם חבור כלל.
- 11 ויש לפרש ג"כ ריעך וריע אביך כלומר אותו שהוא ריעך שגם היה ריע אביך כלומר אבותיך, ודבר זה ענין גדול מאוד שיאהב את ריעו כמותו.
- 12 אבל דבר זה בשביל שישראל הם עם אחד ומצד זה ראוי שיהיו ישראל כמו אדם אחד לגמרי, וכאשר אין האהבה לחבירו כאלו היה איש אחד דבר זה כאלו לא היו ישראל עם אחד, ולכך המצוה בישראל ואהבת לרעך כמוך.
- 13 וכבר בארנו בפרק משה קבל כי דבר זה שאוהב הבריות הוא אהבת השם יתב' גם כן, כי מי שאוהב את אחד אוהב כל מעשה ידיו אשר עשה ופעל, ולפיכך כאשר אוהב את השם ית' אי אפשר שלא יאהב את בראויו ואם הוא שונא הבריות אי אפשר שיאהב השם ית' אשר בראם.
- 14 וכן כבוד חבירו אשר נברא בצלם אלהים נחשב כבוד המקום, וכמו שבארנו למעלה באריכות בנתיב גמילות חסדים אצל כבוד אורחים שנחשב זה כמו הקבלת פני שכניה וכמו שבארנו :

(א) רש"י משלי פרק כז פסוק י

רעך וריע אביך - הקב"ה שנקרא רע לישר' ורע אביך שחיבב את אבותיך. אל תעזב - אם עזבת יבא עליך פורענות.

ב. ספר דגל מחנה אפרים - פרשת בא ד"ה דברו

זללה"ה על פסוק (משלי כ"ז, י"ג) טוב שכן קרוב מאח רחוק כי הקב"ה נקרא בגלות אח רחוק כביכול ...

ג. רש"י משלי פרק כז פסוק י

מאח רחוק - טוב שישכון ביניכם הקרוב לקוראיו משתבואו אצל אח שנתרחק לאמור יקרבו ימי אבל אבי וגו' :

ד (ספר דרך חיים - פרק ב משנה ט

וזה כי החבר שהוא טוב לחבירו זהו מפני שהוא מתחבר אליו והוא כמו עצמו, אבל השכן שאינו רק שכן אליו שדירתו אצלו והוא טוב אליו, מורה שיש בו כח הטוב יותר מן חבר טוב, רק שאין הטוב ההוא כל כך הרבה כמו שהוא מן החבר טוב מפני שהוא מתחבר עמו דבק בו ביותר, הנה מצד מה הטוב הוא יותר.

ה) דרך חיים צד

והבן ההפרש שיש בין החבר ובין השכן, כי החבר מתחבר לגמרי אל חבירו ולא יפרד ממנו והוא עמו, והשכן אינו רק כי דירתו עמו והוא אליו שכן טוב, ודבר זה בעצמו ההפרש שיש בין אשר מתחבר לכח נפשי ובין אשר מתחבר לכח השכלי, כי המתחבר לכח נפשי יש לו חבור ועירוב עמו, אבל אשר הוא מתחבר אל כח השכלי אין לו עירוב עמו רק יש לו עמו הקשר מציאות בלבד, מפני שכח השכלי הוא נבדל לגמרי אין לו חבור ועירוב עם הנושא, רק שנמצא עמו ויש עמו הקשר מציאות במה שהוא נמצא עמו ואין לו עמו עירוב כלל. ולפיכך נקרא הכח אשר הוא מתחבר אל כח נפשי חבר אשר הוא החבר מתחבר אליו, אבל הנושא לכח השכלי נקרא שכן טוב כי השכן אינו רק שנמצא דירתו עמו ואצלו, ואין לו עירוב עמו רק חבור שכניו הוא לו. והדבר הזה נמצא במקומות אשר נזכרו אלו דברים והם מבוארים בפרק הראשון גם כן :

(2) משנה מסכת אבות פרק ב

(ט) אָמַר לָהֶם, צֵאוּ וְרֵאוּ אֵיזוֹהֵי דֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּדְבַק בָּהּ הָאָדָם. רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, עֵינֵי טוֹבָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר, חֶבֶר טוֹב. רַבִּי יוֹסִי אָמַר, שֶׁכֶן טוֹב. רַבִּי שְׁמַעוֹן אָמַר, הַרְוָאָה אֶת הַנּוֹלָד. רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, לֵב טוֹב. אָמַר לָהֶם, רוּאָה אֲנִי אֶת דְּבָרֵי אֶלְעָזָר

ב) אורות הקודש ב שצה

1. קושי גדול יש בהציור של השגת אלהות ויחוסה להעולם ולכל הנבראים כולם, על פי הציור של ההויה האלהית מחוץ לההויה של העולם, אז נרצה הדבר כאלו איזה הצלחה עמדה, שהאלהים יהיה בחיובו המאושר מהכל, וכל הנבראים הם החסרים, ממניעת הצלחתם, להיות כאלהים.
2. ומפני זה יש נטיה בנפש להציור של האחדות הכוללת, המכרת רק את האלהות, ויודעת גם כן שכל גילוי פרטי איננו ענין האלהות, כי אם הכל, ומקור הכל, ומה שהוא למעלה למעלה מזה.
3. אבל מה שמחלק את הגילוי הפרטי מאלהות, איננו ענין של אמת מצד עצמו, אלא סמיות עינים שלנו גורמת כן, שאיננו מכירים כי אם את הפרטיות.
4. ואנו בעצמנו מציאותנו הפרטית בחסרונותיה היא סמיות עינים.
5. אבל גם דעה זו אינה מתאימה לכל יתר תנאי האושר הכמוסים בגנזי הלב.
6. מה שהוא מישב את הדעת הוא יסוד האושר שבחופש, הצדק החפשי המלא.
7. הטוב המוחלט, החפשי שנוטה בחופשו אל הטוב, הוא מחויב המציאות, וכל יחיד יכול להתעלות בעצם חופשו אל מקור החפץ הטוב, וכשירצה את הטוב המוחלט, ישתאב בגופא דמלכא.
8. ולא תהיה שום הבדלה בינו ובין אלהיו כי אם עונותיכם היו מבדלים בינכם לבין אלהיכם.
9. חוזרים אנו לפי זה, שההויה האמתית היא האלהות, וכל ההויה הירודה ממעלת אלהים עליון איננה כי אם ירידת הרצון בבחירתו הבלתי שלמה, וזה גורם תוספת של גרעון.
10. וסוף כל סוף שכל הטומאה תכלה, והרצון מתוך חופשו יתעלה אל הטוב המוחלט, ויהיה ד' אחד ושמו אחד.
11. והויה זו של חזרת הכל אל האלהות היא השלמות העליונה בהויה, ואין כח להשיג ערכה.
12. הרעיון שכל ההויה כולה היא רק ענין האלהות. ואין עוד דבר לגמרי מבלעדי ד', הוא מענג את הלב מאד.
13. התענוג הרוחני שהרעיון הזה מסבב הוא המופת על צד האמת המתבטא על ידו.

(ג) תלמוד בבלי מסכת סוכה דף ה/א ותניא רבי יוסי אומר מעולם לא ירדה שכינה למטה ולא עלו משה ואליהו למרום שנאמר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם ולא ירדה שכינה למטה והכתיב וירד ה' על הר סיני למעלה מעשרה טפחים

והכתיב ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים למעלה מעשרה טפחים ולא עלו משה ואליהו למרום והכתיב ומשה עלה אל האלהים למטה מעשרה והכתיב ויעל אליהו בסערה השמים למטה מעשרה והכתיב מאחז פני כסא פרשו עליו וענו ואמר רבי תנחום מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו וענו עליו למטה מעשרה מכל מקום מאחז פני כיסא כתיב אישתרבוני אישתרבב ליה כסא עד עשרה ונקט ביה.

(4) ספר דרך חיים - פרק ב משנה ט

ואמר צאן וראו - רצה לומר שיבחנו ויעינינו בבני אדם ויבחנו בהם עד שיעמדו על איזה מדה טובה שבמדות, כי דברים אלו לא למדו מן התורה רק מה שעמדו עליהם כאשר הם בוחנים בנמצאים ובוזה שינד צאן וראו... ועוד למה אמר לתלמידיו צאן וראו איזה דרך שיבחר בו האדם, ולמה לא אמר הוא בעצמו הדרך שיבחר בו האדם?

(5) רמב"ם יד החזקה - הלכות תשובה פרק ג

(ז) חמשה הן הנקראים מינים האומר שאין שם אלוה ואין לעולם מנהיג והאומר שיש שם מנהיג אבל הן שנים או יותר והאומר שיש שם רבון אחד אבל שהוא גוף ובעל תמונה וכן האומר שאינו לבדו הראשון וצור לכל וכן העובד כוכב או מזל וזולתו כדי להיות מליץ בינו ובין רבון העולמים כל אחד מחמשה אלו הוא מין.

השגת הראב"ד - והאומר שיש שם רבון אחד אלא שהוא גוף ובעל תמונה א"י ולמה קרא לזה מין וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזו המחשבה לפי מה שראו במקראות ויותר ממה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעות.

(א) דרשות המהר"ל - דרוש לשבת תשובה (המשך)

והנה האדם שהוא הולך בקומה זקופה יש בדמותו הגשמי דמיון מלך מלכי המלכים. ועוד יותר כי השם יתעלה הוא הכל והכל נברא בשבילו ולכבודו, וכן האדם בתחתונים הוא הכל וכל הנבראים הם לשמשו. ולכך האדם יש בו כל ששה קצוות, שהרי ראשו הוא לשמים וכאילו דבק ראשו בשמים ורגליו לארץ גופו לארבע רוחות, ובוזה נראה כי האדם הוא הכל, כי הבהמה אין ראשה לשמים ולכך אין לומר כאילו ראשה בשמים... וכן כל האברים שבאדם אם שהם נמצאים גם כן בבעלי חיים, מורים הם על הפעולות אשר אצל השם יתעלה עד שהאדם נברא בצורתו הגשמית לגמרי בצלם אלהים. והנה פעולות השם יתעלה באים מאתו טוב אל המקבל ובאים מאתו פעולות להפך והם ימין ושמאל, ולכך יש איברים זוגות שתי עיניים לאדם ימין ושמאל, וזה מורה כי עין ה' לפעמים להטיב ולפעמים להרע. וכן האזנים שהוא שומע תפלה מבני אדם והוא לטוב ושומע קנטור שלהם לרעה. רק הלשון היא יחידת באדם ודבר זה כי אין הלשון ראויה שתהיה שתים כי הדבור הוא האדם בעצמו שהאדם הוא חי מדבר וזהו גדר האדם, ואילו היו שתי לשונות באדם היה האדם שהוא אחד שנים ודבר זה לא יתכן.

(ה) משנה מסכת אבות פרק ב

(ט) אמר להם, צאן וראו איזוהי דרך ישרה שידיבק בה האדם. רבי אלעזר אומר, עין טובה. רבי יהושע אומר, חבר טוב. רבי יוסי אומר, שכן טוב. רבי שמעון אומר, הרואה את הנולד. רבי אלעזר אומר, לב טוב. אמר להם, רואה אני את דברי אלעזר בן ערף מדבריכם, שפכלל דבריו דבריכם. אמר להם צאן וראו איזוהי דרך רעה שייתרחק ממנה האדם. רבי אלעזר אומר, עין רעה. רבי יהושע אומר, חבר רע. רבי יוסי אומר, שכן רע. רבי שמעון אומר, הלצה ואינו משלים. אחד הלצה מן האדם, פלצה מן המקום ברף הוא, שנאמר (תהלים לו) לנה רשע ולא ישלם, וצדיק חונן ונותן. רבי אלעזר אומר, לב רע. אמר להם, רואה אני את דברי אלעזר בן ערף מדבריכם, שפכלל דבריו דבריכם:

(ב) אורות הקדש א עמוד פג

קריאה להסתכלות עליונה

- א. אם תרצה, בן אדם, הסתכל באור השכינה בכל היקום, הסתכל בעדן החיים השמימיים, איך הם מתפלשים בכל פנה וזוית שבחיים הרוחניים והחמריים, שנגד עיני בשרך, ונגד עיני רוחך.
- ב. התבונן בפלאי היצירה, בחיי האלהות שלהם, לא בתור איזה תכנית כהה, שממרחקים מציגים נגד עיניך, כי אם דע את המציאות שאתה חי בה.
- ג. דע את עצמך, ואת עולמך, דע את הגיוני הלב שלך, ושל כל הוגה וחושב.
- ד. מצא את מקור החיים שבקרבך, ושממעל לך, שמסביבך, את פארי הדרות החיים, שאתה שרוי בתוכם.
- ה. האהבה שבקרבך העלה אותה לשורש עזה ועדנת תפארתה, הרחיבה לכל סרעפותיה, לכל אשד נשמת חי העולמים, אשר רק רצוף המקום של ההגה גורם מיעוט זהרו.
- ו. הבט על האורות, בתוכיותם.
- ז. אל יבלעו נשמתך השמות, הניבים והאותיות, הם מסורים בידך, ואי אתה מסור בידיהם.
- ח. עלה למעלה עלה, כי כח עז לך, יש לך כנפי רוח, כנפי נשרים אבירים.
- ט. אל תכחש בם, פן יכחשו לך, דרש אותם, וימצאו לך מיד.
- י. יקרים וקדושים הם לנו לבושי הציורים, מוכרחים הם לנו, ולכל בעלי גבול במבטיהם הרוחניים ביחוד.
- יא. אבל תמיד בעת שאנו באים לחיים מדעיים, אסור לנו לזוז מהנקודה העליונה, שרק מהבלתי נתפס אור מתפלש בהנתפס, במהלך האצילות, מאור אין סוף.
- יב. ואנו קרואים להיות מתעדנים בעדנים שמימיים, בכל פרטי ההכרות, שבכלל הגדול הזה, שממנו תוצאות כל החיים.

(ג) אורות הקדש ב עמוד שנט

נשמת האדם, בהרחבתה, כוללת היא בתוכה את הנשמות הפרטיות של כל הברואים כולם. כל נפש חיה ניצוץ הוא מאור האבוקה הגדולה הכללית, נשמת האדם. רק למראה עיניים, כל מין וכל פרט הוא מצוי בפני עצמו, העין החודרת רואה לבת חיים גדולה, מאחזת באדם הכללי, לכל פלגיו, שבתוכם חילופי מדרגות רבות, במדת האור והחום המתגלה, וכל בריאה גלמית מוכשרת היא רק לחלק קטן מאור זה המאיר בו. והכל עורג וחותר לשוב אל האורה העליונה במילואה, להאחד עם נשמת האדם, להיות מואר באורה. והיא מתעלה בעפירות רוחנית, מדושנה חיים ועונג, למקורה, לאוצר החיים, ששם עז וחזקה, שלמות מוחלטה, נצח והוד. כשאורה הפנימי של הנשמה מתגלה בכבודו, הכל שמח, הכל מרגיש, שהמכון, שאוצר החיים והאושר שלהם מתגלה בו, הוא אתם, והכל שמח ומתעלה. עם אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך. הדמיון תופס את יסוד אחדות עליונה זו בתחלה, והשכל מבררו בסוף, ובאה המציאות הממשית ומראה את חילה במקום שאור החיים הפנימיים הבהיק במלא אורו, בנסיים, אשר נעשו לצדיקים, אנשי מופת בדור דור, שהאמונה המזוקקה יודעת לשמור את הרשימות החיות של האמת הגדולה, המתעלה מכל חכמת לב האדם וכל כשרונותיו בארחות החיים.

(6) דרך החיים צד

...החבר שהוא טוב לחבירו זהו מפני שהוא מתחבר אליו והוא כמו עצמו, אבל השכן שאינו רק שכן אליו שדירתו אצלו והוא טוב אליו, מורה שיש בו כח הטוב יותר מן חבר טוב, רק שאין הטוב ההוא כל כך הרבה כמו שהוא מן החבר טוב מפני שהוא מתחבר עמו דבק בו ביותר, הנה מצד מה הטוב הוא יותר. ולפיכך רבי יוסי שמעלתו החסידות אשר החסיד הוא מופלג בטוב, אמר שהדרך שידבק בו האדם שכן טוב, אשר ע"י זאת המדה הוא מופלג בטוב. וכאשר תבין דברים אלו אשר אמרנו, לא יהיה לך ספק בפירוש זה אשר התבאר לך במקום הזה, כי הם דברים ברורים עוד בחכמה אין ספק רק למי שלא יבין דברי חכמה:

(א6) רש"י משלי פרק כז פסוק י

מאח רחוק - טוב שישכון ביניכם הקרוב לקוראיו משתבאו אצל אח שנתרחק לאמור יקרבו ימי אבל אבי וגו' :

(ב6) ספר דרך חיים - פרק ב משנה ט

וזה כי החבר שהוא טוב לחבירו זהו מפני שהוא מתחבר אליו והוא כמו עצמו, אבל השכן שאינו רק שכן אליו שדירתו אצלו והוא טוב אליו, מורה שיש בו כח הטוב יותר מן חבר טוב, רק שאין הטוב ההוא כל כך הרבה כמו שהוא מן החבר טוב מפני שהוא מתחבר עמו דבק בו ביותר, הנה מצד מה הטוב הוא יותר.

(7) ספר אגרא דכלה - דף י/ג ב

רבי יוסי אומר שכן טוב, דהרי כתיב וירא אלקים את האור כי טוב ויבדל וגו', ודרשו בזה חז"ל (ב"ר פ"ג ו') (כמו שפירש רש"י בזה) ראה שאין נאה שיהיה האור משתמש בערבוביא עם החשך, וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה, היינו סמוכות בשכינות זה לזה, ועל זה נאמר וירא וכו' כי טוב, הנה נשמע שכ"ן:

(א7) ספר באר מים חיים פרשת לך לך - פרק יב (המשך)

ועבור זה כדי לעורר האדם בתיקון הזה נתן הקב"ה בארץ דוגמת עליונים זה לעומת זה בענין אכילה ושתיה ותשמיש ושאר חפצי הגוף הכל כנודע לאותן ההולכים לפני ה' ומקיימין בכל דרכיך דעהו... בכדי לתקן שורשו בשמי מרום כי כן הטביע הבורא יתברך לאכול ולשתות ושאר דברים הגשמיים הכל לתקן שורשם במקום עליון בשיעור קומה, ולקדש ולטהר את הגוף מכף רגל ועד ראש בכל הדברים עד שיהיו ככוונת הבריאה.

(8) ספר דגל מחנה אפרים - פרשת בא ד"ה דברו

זללה"ה על פסוק (משלי כ"ז, י"ו) טוב שכן קרוב מאח רחוק כי הקב"ה נקרא בגלות אח רחוק כביכול ...

מי עומד על רגל אחת ? (שמאי והילל)

- 1) ובתי"כ (ויקרא י"ט) ואהבת לרעך כמוך ר"ע אומר זה כלל גדול בתורה.
- 2) בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם הוא כלל יותר מזה:
- 3) ויש לשאול במדרש הזה למה ואהבת לרעך כמוך כלל גדול בתורה.
- 4) ובגמרא בפי' במה מדליקין (שבת ל"א, א') מעשה בגוי אחד שבא לפני שמאי אמר ליה גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כלה כשאני עומד על רגל אחת דחפו באמת הבנין שבידו בא לפני הלל גיירו אמר ליה דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כלה ואידך פירושא הוא זיל גמור.
- 5) פי' שם רש"י דעלך סני לחברך לא תעביד, ריעך ריע אביך אל תעזוב זה הקב"ה אל תעבור על דבריו שהרי עליך שנאו שיעבור חברך על דבריך, ל"א חברך ממש כגון גנבה וגזילה ניאוף ורוב המצות, אידך שאר דברי תורה פירושא דהא מלתא הוא לדעת איזה דבר שנאו זיל גמור ותדע.
- 6) ושני הפירושים של רש"י הם רחוקים מאוד.
- 7) ועוד קשה בתי"כ דקאמר בן עזאי זה ספר תולדות אדם הוא כלל יותר מזה מה ענין זה ספר תולדות אדם לכלל גדול בתורה.

(א) משנה מסכת אבות פרק א

(טו) שְׁמַאי אָמַר, עֲשֵׂה תוֹרַתְךָ קָבֵעַ. אֲמֹר מַעֲט וְעֲשֵׂה הַרְבֵּה, וְהָיִי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסִבֵּר פְּנִים יְפוֹת :

1א) ספר דרך חיים - פרק א משנה טו

...מכל מקום מצד הפועל ראוי שיהיה מקפיד בתכלית ההקפדה עד שיהיה מקבל כל אדם בסבר פנים יפות, ולא יאמר אין קפידה בזה ולא יקפיד אותו האדם אם לא יקבל אותו בסבר פנים יפות... וידוע כי מדת שמאי שהיה מקפיד ולכך דברי מוסר של שמאי כי יעשה תורתו קבע ויקפיד שלא ישנה, ויקבל כל אדם בסבר פנים יפות.

2א) ערבי נחל ר"ה שחל בשבת

וידוע שבכל מקום מחלוקת בית שמאי ובית הלל בית שמאי מחמירין ובית הלל מקילין, כי מדת בית שמאי הגבורות הקדושים ומדת בית הלל רחמים, וכמשרז"ל (שבת ל ע"ב) לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ולא קפדן כשמאי, ואמנם מדרגות בית שמאי גדול יותר, וכמשרז"ל יבמות י"ד. שאני בית שמאי דמחדדי טפי כמ"ש כ"ז בכתבים, ולכן לעתיד לבוא יהיה הלכה כבית שמאי, ומובן זאת היטב עם האמור, כי הבית שמאי מדריגתן יותר והמציאו ההנהגה תמיד מבריאה עצמה בלי מסך היצירה כמו שעלה תחלה במחשבה לברוא במדת הדין ושם הדקדוק מצוי ולכן לעולם מחמירין, משא"כ מדת בית הלל ההנהגה ע"י מסך היצירה שהקדים מדת הרחמים ולכן מקילין, ועכשיו הלכה כב"ה כי הנהגות רוב העולם ע"י היצירה, ולעתיד שיתוקן העולם ויהיה כמו שעלה במחשבה אז יהיה הלכה כבית שמאי:

ב) ספר אוהב ישראל - ראש חדש שבט וט"ו בו

כי שמאי הוא לשון שומא. כי אין שום השגה בהם רק בבחי' שומא כי לא באו להתגלות כנודע ודברי ב"ה הם מהעולמות אשר באו קצת להתגלות ואשר ניתן לנו רשות לדבר בהם. לצורך הנהגות העוה"ז. ולכך לענין דינא והנהגות העוה"ז הלכה כב"ה. והלל הוא מלשון הארה כמו (ישעיה יד. יב) הילל בן שחר. והמשכיל יבין כל זה היטב:

ג) נצח

1. במה שכל סבה ראוי שתמצא עם המסובב, ואם לא כן לא היה סבה באמת.
2. ואם אתה רואה סבה והוא אינו נמצא עם המסובב, אינה סבה באמת.
3. המשל, כאשר אתה רואה שהבונה, הוא הנגר, והוא סבה אל הבית, והוא מת והבית נשאר, או אם אתה רואה האב, שהוא סבה אל הבן, והאב מת והבן נשאר, אין עליך לומר שהבנאי הוא סבה גמורה לבית, או האב סבה גמורה אל הבן, אל תאמר כך, שהסבה הוא שצריך שיהיה נשאר עם המסובב, שאם הוא סבה אליו להיות נמצא - גם הוא צריך לקיומו.
4. וכאשר נשאר הבית עומד אחר שמת הבנאי, זהו בשביל שלא היה הבנאי סבה לעמידת הבית ולקיום שלו.
5. כי לא היה הבנאי סבה רק אל התקרבות העצים זה לזה, ולהניח זה על זה, וכאשר אין הסבה - לא ימצא התקרבות העצים.
6. אבל קיום הבית הוא לעצמו, כי הארץ הוא נושא אליו.
7. אם כן הסובב לעמידת הבית הוא הארץ.
7. ובודאי זאת הסבה היא נשאר עם המסובב, ולא יתכן הסרת הסבה הזאת וישאר המסובב. וכן אין האב סבה אל הבן, אבל האב סבה אל זריעת הזרע, וזאת הסבה נשארת, כי אם אין האב אין כאן זריעת זרע.
8. אבל הסבה המקיים הבן הוא הטבע שנתן השם יתברך אליו.
9. כי איך יתכן שיתן הסבה יותר ממה שנמצא בעצמו בו, ואם היה האב סבה לקיום הבן - אם כן תמצא שהאב יתן לבן יותר ממה שיש בו, כי יתן קיום לבן אף אחר שמת האב בעצמו, ולבנו יש לו חיות אחר מיתת האב, ודבר זה אי אפשר שיתן דבר מה שלא נמצא בו.
10. אבל סבת קיומו מסבה אחרת, הוא השם יתברך, אשר הוא סבת הכל, ואין סבה זולתו:

ד) ספר תפארת ישראל - פרק יב

וגלו דבר זה במקומות הרבה מאד ודרשו זה (ב"ר פ' ע"ח) מן הכתוב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך מי הוא גדול השומר או הנשמר וזהו באמת דעת חכמים, וקראו המלאכים והגלגלים שהם עבדים משמשים אל הנבראים וכדכתיב בקרא (בראשית א') ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ הרי כי תחלת בריאתם היה כדי לשמש את העולם ולא נבראו לעצמם כלל, והאדם הוא עיקר הבריאה שהכל נברא בשבילו והוא בלבד כל המציאות לא זולת זה.

1ד) ספר נתיבות עולם א - נתיב העבודה - פרק ו

...וזהו בודאי ענין המלאכים שאין המלאכים מסולקים כלל בשום צד מן העלה ולפיכך רגליהם רגל ישרה לגמרי, ואם היה כאן חלוק רגלים היה זה התפשטות במה והיה זה מורה על הסתלקות מן העלה. לכך סבר כאשר האדם עומד בתפלה דווקא ראוי לו שלא יהא התפשטות אל האדם עצמו, ובה האדם נמשך אחר העלה לגמרי עד שנכנס תחת רשות העלה בתפלתו. ועל הידים אין להקפיד רק על הרגלים, כי הרגלים הם סוף האדם וכאשר אין לו התפשטות מצד הרגלים שהם סוף האדם אין כאן התפשטות כלל כי התפשטות הרגלים הוא יוצא מרשות העלה, והבן הדברים האלו ...

2ד) ספר זכריה פרק ג

(ז) כֹּה אָמַר ד' צָבָא-וּת אִם בְּדַרְכֵי תִלְדָּךְ וְאִם אֶת מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמַר וְגַם אֶתְּהָ תִדְּוִן אֶת בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמַר אֶת חֲצָרֵי וְנִתְּנֵי לְךָ מִהַלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה :

3) בַּר שִׁישִׁי

אבל מה שאמרו כי העולם הוא ששת אלפים פרסה וסומכי דרקיע אלף פרסה, אל יעלה על דעתך כי שעור זה נתנו לעולם כאשר הוא נמדד בשעור הגשמי. אבל דע לך כי חכמים לא דברו מזה כלל, כי דבר שאינו מגיע אל מהות העולם ואמיתת מהותו לא דברו מזה כלל, אבל מה שאמרו כי העולם הזה הוא ששה אלפים, ר"ל כי מהות השעור הזה הוא אל העולם מבלי הבטה אל שעור הגשמי, ולא עיינו חכמים רק במהות ולא בגשמי. ודבר זה הוא מיסודי החכמה, וכבר התבאר זה בכמה מקומות עניין זה, כי נתנו חכמים שעור קטן ואין השעור הזה מצד המוחש הנגלה רק מצד מהותו אמרו כן, כמו שאמרו (מו"ק י"ח, א') פרעה שהיה בימי משה היה כך וכך קטן ודברו עליו מצד מהותו וכך תמצא הרבה... כי כבר התבאר, כי הזמן והגשם דומים מתיחסים ושונים, והרי מבואר כי לא לחנם אמרו השעור כן וזה פ"י אמיתת דברי חכמים, ואם הדברים הם עמוקים מאוד יותר. ובני אדם כאשר יראו כך בדברי חכמים, יאמרו שדעתם על השעור המוחש הגשמי ולכך היה רחוק בעיניהם שיהיה השעור הגשמי מן העולם ששת אלפים פרסה וסומכיה דרקיע אלף פרסה, אבל דבר זה אינו כי לא דברו חכמים מן השעור הגשמי, אבל דבריהם מן מהות העולם ואמרו כי מהותו הוא שעור הזה כמו שאמרנו...

אל תטעה בכל הדברים האלו כי שעורים הללו במדה הגשמית, שלא דברו חכמים כלל משעור הגשמי כי לא היה להם עסק רק דבריהם במהות העולם כמו שאמרנו לך למעלה. ודע כי מה שאמרו כאן מענין כוש ומענין העולם, הם סתרי החכמה, וכבר אמרנו לך ההפרש שיש בין חכמי ישראל ובין שאר חכמים, כי השגת חכמים ז"ל במהות לא בגשמי כלל...

כי לא דברו חכמים כלל מרוחק המורגש, רק כל דבריהם מופשטים מן הגשמות. וכבר נתבאר זה פעמים הרבה, ובני אדם יחשבו כי כל זה נאמר על רוחק גשמי, ואין הדבר כך ולפיכך טעו בדבריהם מאוד. כלל הדבר בזה, כי כל דברי חכמים הם מצד השכל, והם חושבים כי כל דבריהם הנאמרים בשעור הגשמי המוחש.

3א) נצח יג

... כל מלין דאורייתא מלין עלאין ורוזין עלאין, תא חזי עלמא עלאה ועלמא תתאה בחד מתקלא אתקלו ישראל לתתא מלאכי עלאי לעילא, מלאכי עלאי כתיב בהו עושה מלאכיו רוחות (האי באתר עלאה) בשעתא דנחתין לתתא (אף על גב דנחתין) מתלבשי בלבושא דהאי עלמא ואי לא מתלבשי בלבושא כגוונא דהאי עלמא לא יכלין למיקם בהאי עלמא ולא סביל לון עלמא, ואי במלאכי כך אורייתא דברא להו וברא עלמין כלהו וקיימין בגינה על אחת כמה וכמה כיון דנחתת להאי עלמא אי לאו דמתלבשא בהני לבושין דהאי עלמא לא יכיל עלמא למסבל, ועל דא האי ספור דאורייתא לבושא דאורייתא איהו מאן דחשיב דהאי לבושא איהו אורייתא ממש ולא מלה אחרא תיפת רוחיה ולא יהא ליה חולקא בעלמא דאתי בגין כך אמר דוד גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ...

3ב) הקדמה לפרק חלק

סוברין שלא כווננו החכמים ז"ל בכל דבריהם הישרים והמתוקנים אלא מה שהבינו לפי דעתם מהם ושהם על פשוטם, ואע"פ שהנראה מקצת דבריהם יש בהם מן הדיבה והריחוק מן השכל, עד שאילו סופר על פשוטו לעמי הארץ כל שכן לחכמים, היו תמהים בהתבוננתם בהם והם אומרים היאך יתכן שיהיה בעולם אדם שיחשוב בזה או שיאמין שהיא אמונה נכונה ק"ו שייטיב בעיניו, וזו הכת עניי הדעת יש להצטער עליהם לסכלותם לפי שהם מכבדין ומנשאין החכמים כפי דעתם והם משפילים אותם בתכלית השפלות והם אינם מבינין זה, וחי השם יתברך כי הכת הזה מאבדים הדרת התורה ומאפילים זהרה ומשימים תורת ה' בהיפך המכוון בה...

3ג) אג' תחיית המתים

והבינו דרשות רבות על פשוטיהן וכיוצא בזה שמעתי על קצת אנשים שלא ראיתי. וכאשר ידעתי באלו האובדים לגמרי שהם מוקצים וחושבים שהם חכמי ישראל והם הם הסכלים שבבני אדם ויותר תועי דרך מהבהמה. וכבר נתמלא מוחם משגעונות הנשים הזקנות ודמיונם הנפסדות כעורים וכנשים ראינו שצריך לנו לבאר בחיבורינו התלמודיים עיקרים תוריים על צד הסיפור לא על צד הביא ראיה, כי הבאת הראיה על השורשים ההם צריך למהירות בחכמות רבות לא ידעו התלמודיים דבר מהם כמו שבארנו במורה הנבוכים.

פסקה א

- 10) ומה שאמר וריע אביך אל תעזוב יש לפרש כמשמעו שהוא ריע אביו בלבד, ואף כי ריע אביו לא נתחבר אליו מכל מקום לאביו נתחבר וזה יותר מן חבור האחים שלא היה שם חבור כלל.
- 11) ויש לפרש ג"כ ריעך וריע אביך כלומר אותו שהוא ריעך שגם היה ריע אביך כלומר אבותיך, ודבר זה ענין גדול מאוד שיאהב את ריעו כמותו.
- 12) אבל דבר זה בשביל שישראל הם עם אחד ומצד זה ראוי שיהיו ישראל כמו אדם אחד לגמרי, וכאשר אין האהבה לחבירו כאלו היה איש אחד דבר זה כאלו לא היו ישראל עם אחד, ולכך המצוה בישראל ואהבת לרעך כמוך.
- 13) וכבר בארנו בפרק משה קבל כי דבר זה שאוהב הבריות הוא אהבת השם יתב' גם כן, כי מי שאוהב את אחד אוהב כל מעשה ידיו אשר עשה ופעל, ולפיכך כאשר אוהב את השם ית' אי אפשר שלא יאהב את ברואיו ואם הוא שונא הבריות אי אפשר שיאהב השם ית' אשר בראם.
- 14) וכן כבוד חבירו אשר נברא בצלם אלהים נחשב כבוד המקום, וכמו שבארנו למעלה באריכות בנתיב גמילות חסדים אצל כבוד אורחים שנחשב זה כמו הקבלת פני שכניה וכמו שבארנו.

זה שאין לו אח וריע...

[1] **בספר** משלי (כ"ז) ריעך וריע אביך אל תעזוב ובית אחיך אל תבא ביום אידך¹ טוב שכן קרוב מאח רחוק.
[2] שלמה המלך ע"ה ר"ל כי האדם יתחבר בחבר ובריע הטוב, ואל יעזוב אותו ואף ריע אביו לא יעזוב, ואל יבוא בית אחיו ביום אידו, רק אם יחסר לו דבר, וירצה לשאול עצה יבוא לריעו שהוא יותר טוב לו מאחיו.
[3] וזה כי הריע שהיה איש רחוק ונתקרב אליו, מזה תוכל לדעת ולהבין כי החיבור הזה הוא גדול יותר שאם לא כן לא התחבר אליו, ומפני כך גדול החיבור שלהם.
[4] ולא כן אחיו שאין החיבור שלהם רק מצד שנולדו מן אב אחד ואין החיבור הזה כמו החיבור של הריעים.
[5] ודבר זה תבין ממה שמקדים רחוק קודם קרוב שנאמר (ישעי' נ"ז) שלום לרחוק ולקרוב ואמרו (ברכות ל"ד, ב') במקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד, מפני שהיה מרחוק ונתקרב והחיבור שלו יותר ולכן מקדים לו שלום שהשלום הוא החיבור והחבר הרחוק קודם.
[6] ועוד יש הפרש כי האח נקרא מצד התולדה ואין שם האח רק מצד שיש להם אב אחד שהוא התחלה להם ואין זה מצד עצמם, אבל שם הריעות הוא מצד החיבור בעצמם ולפיכך יותר חיבור הריעים מן האחים שהאחים מצד התולדה הם מן אב אחד בלבד ולא מצד עצמם ודבר זה מבואר.
[7] אמנם פ"י ואל תבוא בית אחיך ביום אידך² לא מוכח רק כמשמעו שלא יבא לבית אחיו ביום אידו כי צער הוא אליו, שכאשר יש לאדם איד ויראה אותו אדם אחר אפילו הוא אחיו הוא צער אליו, אבל אוהבו וריעו יראה אותו ואין לו צער מריעו כי אוהבו הוא ואהוב אליו ודבר זה נחת רוח אליו, וגם זה מוכיח כי יותר גדול האוהב מן אחיו.

8) ואמר אח"כ טוב שכן קרוב מאח רחוק, ור"ל אף כי בשכנים לא היה הקירוב הזה שאין השכן בא להיות שכן אליו ולבקש החבור אליו, ועם כל זה שייך אצל שכן קרוב, דסוף סוף יש להם קירוב כאשר הם שכנים ביחד.
9) אבל האח אין חבור שלהם מתחברים כי יקרא אח בין שהוא קרוב ובין שהוא רחוק ולא כן השכן כי לא נקרא שכן רק אם הוא קרוב ומפני כך השכן הוא יותר טוב.
10) ומה שאמר וריע אביך אל תעזוב יש לפרש כמשמעו שהוא ריע אביו בלבד, ואף כי ריע אביו לא נתחבר אליו מכל מקום לאביו נתחבר וזה יותר מן חבור האחים שלא היה שם חבור כלל.
11) ויש לפרש ג"כ ריעך וריע אביך כלומר אותו שהוא ריעך שגם היה ריע אביך כלומר אבותיך, ודבר זה ענין גדול מאוד שיאהב את ריעו כמותו.
12) אבל דבר זה בשביל שישאל הם עם אחד ומצד זה ראוי שיהיו ישראל כמו אדם אחד לגמרי, וכאשר אין האהבה לחבירו כאלו היה איש אחד דבר זה כאלו לא היו ישראל עם אחד, ולכך המצוה בישראל ואהבת לרעך כמוך.
13) וכבר בארנו בפרק משה קבל כי דבר זה שאוהב הבריות הוא אהבת השם יתב' גם כן, כי מי שאוהב את אחד אוהב כל מעשה ידיו אשר עשה ופעל, ולפיכך כאשר אוהב את השם ית' אי אפשר שלא יאהב את בראויו ואם הוא שונא הבריות אי אפשר שיאהב את השם ית' אשר בראם.
14) וכן כבוד חבירו אשר נברא בצלם אלהים נחשב כבוד המקום, וכמו שבארנו למעלה באריכות בנתיב גמילות חסדים אצל כבוד אורחים שנחשב זה כמו הקבלת פני שכניה וכמו שבארנו:

(א) רש"י משלי פרק כה פסוק יז

(יז) הוקר רגלך - כשם שאם מצאת דבש והוא מתוק לחכך אתי צריך שלא תאכל ממנו פן תשבענו והקאתו כך הוקר רגלך מבית רעך אע"פ שהוא מקרבך מנע מלבא שם יום יום פן ישבעך וישנא אותך, ולענין מדרשו אל תהי רגיל לחטוא שוגג ולהביא תמיד חטאיו ואשמות לבית ה' שנקרא רע לישראל דכתי' זה דודי וזה רעי.

(ב) רש"י משלי פרק כז פסוק י

רעך ורע אביך - הקב"ה שנקרא רע לישרי ורע אביך שחיבב את אבותיך. אל תעזב - אם עזבת יבא עליך פורענות.

ג. ספר דגל מחנה אפרים - פרשת בא ד"ה דברו

זללה"ה על פסוק (משלי כ"ז, י"י) טוב שכן קרוב מאח רחוק כי הקב"ה נקרא בגלות אח רחוק כביכול ...

ד. רש"י משלי פרק כז פסוק י

מאח רחוק - טוב שישכון ביניכם הקרוב לקוראיו משתבואו אצל אח שנתרחק לאמור יקרבו ימי אבל אבי וגו' :

ה. (ספר דרך חיים - פרק ב משנה ט

וזה כי החבר שהוא טוב לחבירו זהו מפני שהוא מתחבר אליו והוא כמו עצמו, אבל השכן שאינו רק שכן אליו שדירתו אצלו והוא טוב אליו, מורה שיש בו כח הטוב יותר מן חבר טוב, רק שאין הטוב ההוא כל כך הרבה כמו שהוא מן החבר טוב מפני שהוא מתחבר עמו דבק בו ביותר, הנה מצד מה הטוב הוא יותר.

ו) דרך חיים צד

והבן ההפרש שיש בין החבר ובין השכן, כי החבר מתחבר לגמרי אל חבירו ולא יפרד ממנו והוא עמו, והשכן אינו רק כי דירתו עמו והוא אליו שכן טוב, ודבר זה בעצמו ההפרש שיש בין אשר מתחבר לכח נפשי ובין אשר מתחבר לכח השכלי, כי המתחבר לכח נפשי יש לו חבור ועירוב עמו, אבל אשר הוא מתחבר אל כח השכלי אין לו עירוב עמו רק יש לו עמו הקשר מציאות בלבד, מפני שכח השכלי הוא נבדל לגמרי אין לו חבור ועירוב עם הנושא, רק שנמצא עמו ויש עמו הקשר מציאות במה שהוא נמצא עמו ואין לו עמו עירוב כלל. ולפיכך נקרא הכח אשר הוא מתחבר אל כח נפשי חבר אשר הוא החבר מתחבר אליו, אבל הנושא לכח השכלי נקרא שכן טוב כי השכן אינו רק שנמצא דירתו עמו ואצלו, ואין לו עירוב עמו רק חבור שכניי הוא לו. והדבר הזה נמצא במקומות אשר נזכרו אלו דברים והם מבוארים בפרק הראשון גם כן :

(2) משנה מסכת אבות פרק ב

(ט) אמר להם, צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידיבק בה האדם. רבי אלעזר אומר, עין טובה. רבי יהושע אומר, חבר טוב. רבי יוסי אומר, שכן טוב. רבי שמעון אומר, הרואה את הנולד. רבי אלעזר אומר, לב טוב. אמר להם, רואה אני את דברי אלעזר

¹ בהוצאות קודמות נכתב כאן "אידו", ותיקנו ע"פ הפסוק במשלי (כז, י').